

- NEMES G. 2000. Az Európai Unió vidékfejlesztési politikája – az integrált vidékfejlesztés lehetőségei. – *Közgazdasági Szemle* 47. 6. pp. 459–474.
- PARRY, M.L.–ROSENZWEIG, C.–IGLESIAS, A.–FISCHER, G.–LIVERMORE, M. 1999. Climate Change and World Food Security: A New Assessment. – *Global Environmental Change* 9: pp. 51–67.
- TÓTH Z.–KISMÁNYOKY T. 2001. A trágyázás hatása a talaj szervesanyag-tartalmára és agronómiai szerkezetére vetésgörögökben és kukorica monokultúrában. – *Agrokémia és Talajtan* 50. 3–4, pp. 207–223.
- VÁRALLYAY GY. 2002a. Új tudományos kihívások egy korszerű földmínősítési rendszerrel szemben. – *Geodézia és Kartográfia* 54. 7. pp. 3–11
- VÁRALLYAY, G. 2002b. Agriculture and Nature Links in Hungary. – Paper presented at the 10th Annual Conference of European Environmental Advisory Councils (EEAC) Kilkenny, Ireland 16–19. Oct. 2002. (kézirat) 9 p.

Eberhard, P.: Ethnic Groups and Population Changes in Twentieth-Century Central-Eastern Europe – History, Data, and Analysis. – M. E. Sharpe Armonc, New York, London, England 2003. 559 oldal, 54 ábra és 286 táblázat

A szerző könyvében nem kisebb dologra tesz kísérletet, mint az Európai Centrum K-i peremének népcsoportjait, ill. azok 20. sz.-ban lejáratott számbeli változásait mutassa be. A munka nagyságát, ill. szerteágazóságát már az a tény is sejtetni engedi, hogy a térségben a nemzetiségi változások eltérően zajlottak, mint Európa Ny-i felében. Többek között ez eredményezi, hogy a különböző népcsoportok keveredése itt sokkal nagyobb, ami már egy egyszerűbb, a térség etnikai szerkezetét (a század szinte bármely időszakában) bemutató térképre tekintve, a felületes szemlélő számára is nyilvánvaló. Ez a nagymértékű etnikai sokszínűség a vizsgált területen, többnyire vallási és kulturális különbségeket is jelent, ami sok esetben (bár nem egyedüli okként) állt a 20. sz.-i véres összecsapások hátterében.

E fentiekből is következően nem kell további érveket felsorolni amelle, hogy a téma időszzerű és különösen fontos és aktuális akkor, amikor a térség egy része 2004. május 1-jétől az amúgy is belső reformok előtt álló EU tagja lesz, ill. az áhított belépést még el nem érő országok kimondott vagy kimondatlan célja is az integráció.

Mint minden tudományos igényű földrajzi munka, amely nagy területek folyamatait történelmi dimenzióba próbálja helyezni, küzd a generalizálás metodikai problémáival. Nevezetesen az átfogó kép miként egyszerűsíthető anélkül, hogy a témában járatos olvasókban ne keltse az elnagyoltság képzetét, vagy a laikus érdeklődőket esetleg félrevezesse. Ezzel kapcsolatban a legelső probléma mindjárt a címben felvetődik, hogyan is definiálhatjuk a vizsgált térséget?

E definíció megadásával nemcsak földrajzosok próbálkoztak. És persze igazán jó meghatározást nem is találhatunk – amire előszavában a szerző is utal (12–13. old.). Minden bizonnyal ezért maradt a szerző az angolszász szakirodalomban is elterjedt (bár bizonyos szempontból vitatható) „Central-Eastern Europe” kifejezésnél. Hiszen a térség történelmét vizsgálva nem könnyű megítélni hogy tulajdonképpen „East-Central Europe” (Közép-Európa keleti fele), vagy pedig „Central-Eastern Europe” (Közép- és Kelet-Európa) fejezi ki jobban azt a felelősséget, amely a Kelet és Nyugat között kialakuló államok társadalmi, gazdasági politikai helyzetét inkább jellemzi. (Nem beszélve a német „Mitteleuropa”, ill. a szintén erre a térségre alkalmazott „Köztes-Európa” fogalmakról.) Éppen ezért, véleményem szerint, e köztes állapotot inkább visszatükrözi a mű eredeti, lengyel címe: „Miedzy Rosja

a Niemcami” (Oroszország és Németország között), amit természetesen értelmezhetünk a két birodalom mindenkori érdekszférájaként, így pontosabban lefedve a tulajdonképpeni vizsgált területet.

A szerző művét térben öt, időben pedig három részre tagolja, ami a könyvet nem csak áttekinthetővé, hanem kézikönyvként is igen jól használhatóvá teszi. Egyet érthetünk a szerzővel, hogy igazán jó megoldás nem lévén, a térfelosztás meglehetősen nehéz, tekintettel a térség etnikai, vallási és kulturális szempontból igen nagymértékben összegabalyodott térstruktúrájára, ill. országhatárainak 20. sz.-ban történő – sokszor igen jelentős – változásaira. Jóllehet, legalább is innen Budapestről nézve, leginkább Magyarország helye vitatható az alábbi csoportosításban, ami azonban a könyv célja szempontjából akár mellékkörülménynek is tekinthető.

A szerző a továbbiakban, három időpont köré csoportosítva (a 19–20. sz. fordulóján, a két világháború között, ill. a 20. sz. utolsó népszámlálásának adataira fókuszálva) a következő régiók alapján ad képet a legfontosabb etnikai csoportok számáról:

1. A Baltikum országai (Észtország, Litvánia Lettország);
2. Lengyelország, Csehországgal és Szlovákiával;
3. Fehéroroszország és Ukrajna;
4. Románia, Magyarország és a Moldvai Köztársaság;
5. A Balkán országai (az egykori Jugoszlávia országai, azaz Szlovénia, Horvátország, Szerbia és Montenegró, Bosznia és Hercegovina, Macedónia, továbbá Bulgária és Albánia).

Az etnikai földrajz metodikai problémái között nem elhanyagolható az adatok összehasonlíthatóságának kérdése, főleg ha a folyamatoknak időbeli dimenziót kívánunk adni. Ez elsősorban azt a kérdést veti föl, hogy mennyiben tud a kutatás megfelelni annak a kívánalomnak, hogy az adatok lehetőség szerint azonos hierarchia szinten levő, nagyjából azonos nagyságú területekre vonatkozzanak (ha lehet, minden időpontban). Ugyanakkor a könyv egyik legnagyobb erénye éppen ez az összehasonlíthatóságra való törekvés. Ez persze, főleg ha nagy területen vizsgálódunk, nem mindig lehetséges, már csak azért sem mert a különböző korszakokban és országokban a népszámlálási koncepciók is különbözőek voltak. Talán Magyarország, Románia és Moldova etnikai állapotát tárgyaló részeket lehetett volna egy kicsit árnyaltabbá tenni (pl. a helyzet megyei szintű bemutatásával), tekintettel arra, hogy más térségekben, ahol ez lehetséges volt, meg is történt. Ez a hivatkozott adatbázisokból (talán Moldovát kivéve) viszonylag könnyen be is mutatható lett volna.

A táblázatok nemcsak a különböző népcsoportok adatait rögzítik, hanem gazdag információkat tartalmaznak a vallási összetételre is. Ez bizonyos esetekben nemcsak a különböző etnikumok szétválasztását könnyíti meg (pl. Bosznia Hercegovinában az ortodox szerbek, katolikus horvátok, ill. muszlimán vallású bosnyákok között a vallási különbségek sokkal inkább meghatározóak az etnikai öndefiníció szempontjából, mint az általuk használt nyelv), hanem olyan önálló etnikai öntudattal rendelkező csoportok indirekt módon való meghatározását is, amelyeket a népszámlálást elrendelő hivatalos kormányzatok nem, vagy csak részben ismertek el külön népcsoportként (ruszinok, pomákok).

A könyv amerikai kiadása arra enged következtetni, hogy a benne foglalt információk elsősorban azoknak szólnak, akik a térség történelméről nem feltétlenül rendelkeznek alapinformációkkal. Ugyanakkor az angol nyelvű szöveg garancia arra, hogy a benne foglalt tények széles körben elterjedhetnek. Emellett fel kell hívni a figyelmet a 286 táblázatra, valamint a könyvet kiegészítő gazdag, napra kész 15 oldalas bibliográfiára, ill. a mintegy 70 oldalt felölelő etnikumokat, ill. földrajzi neveket magába foglaló regiszterre. Ezek ugyanis már önmagukban olyan adatokat tartalmaznak, amelyek forrásként szolgálhatnak a témában kutató nemcsak földrajzosok, hanem a kérdés iránt érdeklődők számára is.

BOTTLIK ZSOLT